

A magyar titkosszolgálatok megnövekedett jelentősége a XXI. századi védelmünkben

Várhalmi A. Miklós¹

Összefoglaló

A biztonság fogalma jelentősen átalakult az elmúlt évtizedekben. A kétpólusú világrend felbomlott, többpólusúvá vált és régi biztonságpolitikai kihívások helyett újak jelentek meg, melyek váratlanabbak, bizonytalanabbak, kiszámíthatatlanabbak. Továbbá más típusú védelmi képességeket igényelnek, mint az előző történelmi időszakokban. A nemzetközi szövetségi rendszerek, mint az ENSZ, az EBESZ, a NATO és az EU közös kül-biztonság- és védelempolitikája jelentős garancia a kollektív védelemben, de közel sem elégséges a nemzeti biztonsághoz. A háborúk helyett a válságreakáló és a béketámogató műveletek léptek előtérbe. A megváltozott szerkezetű és súlyozású biztonságpolitikai kihívások mind nagyobb része tartozik a nemzetbiztonsági illetve titkosszolgálatok illetékességi körébe. A hírszerzésnek és elhárításnak a megelőzésen alapuló védelmi és érdekérvényesítési szerepe döntő egy nemzet életképességében.

The increased significance of Hungarian secret services in our 21st century protection

Summary

The meaning of security has changed considerably in the past decades. The two-pole world system disintegrated and changed to multi-pole one and new challenges to security policies being more unexpected, more unstable and more unpredictable replaced the old ones. What's more, the new challenges demand protection capabilities different from those in the recent historic times. The international systems of alliances, such as UN, OSCE, NATO and the common foreign-, security and defense policies of EU represent considerable guarantees for the collective defense but are far not enough for national security. Instead of wars crises reaction and peace supporting operations came into the forefront. Bigger and bigger portion of challenges to national security of different structure and weighting goes to the competency of the national security and secret services. The role of intelligence and counter-intelligence in defense- and interest protection is decisive in a nation's capability of living.

1. Bevezetés

Ezzel a kis tanulmánnyal és előadással az a célom, hogy széleskörűen és sokoldalúan felhívjam a figyelmet arra valamint megerősítem azt, hogy az emberiség történetének kezdete óta egyre erősödő jelleggel és mértékben, különös tekintettel a XXI. századra, folyamatosan felértékelődik a hírszerzés, felderítés, rendszerszemléletű információ-adatgyűjtés illetve a komplex információkezelés (gyűjtés-rendszerezés-tárolás-feldolgozás-hasznosítás), a másik titkosszolgálati szakággal, az elhárítással együtt.

Szeretném mindenki számára megalapozni és megindokolni a hírszerzésnek, felderítésnek illetve információgyűjtésnek a szerepét, jelentőségét, miszerint ez a XXI. század egyik legjelentősebb erőforrása a nemzetállamok és a nemzetközi szövetségek életképességének, eredményességének, jövőjének. Különös tekintettel Donald H. Rumsfeld volt amerikai védelmi miniszternek a jelenlegi és jövőbeni világunk átfogó biztonságát igen jól jellemző minősítésére: „*A bizonytalanság világában, amelyben az ismeretlen, a bizonytalan, a láthatatlan, a váratlan ellen kell megvédeni magunkat.*”

¹ A Magyar Hadtudományi Társaság biztonságpolitikai és nemzetbiztonsági szakértője valamint a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem PhD hallgatója (www.varhalmi.hu)

Az előadásom címében a titkosszolgálat elnevezés nem hivatalos, mivel a magyar titkosszolgálatokat nemzetbiztonsági szolgálatoknak nevezzük az 1989-es rendszerváltás óta illetve az 1995-ös nemzetbiztonsági törvény megjelenése óta. Elsősorban a közérthetőség és az egyértelműség érdekében használtam a titkosszolgálat elnevezést, bár ezzel is van egy kis probléma, mégpedig az, hogy a szolgálatok nem titkosak csak az egyes ügyeik illetve a napi munkájuk. Remélem azonban, hogy mindezek ellenére mindenki érti majd a magyar szolgálatok **nemzetbiztonsági és titkos** jellegét is, amiben ezzel az anyaggal és előadással is segítem Önöket.

2. A hírszerzés-felderítés fogalma és változása

A titkosszolgálati tevékenység és ezen belül a kémkedés régi időkre nyúlik vissza. Kis túlzással azt is mondhatjuk, hogy egyidős az emberiséggel. Velünk született tulajdonság, hogy kíváncsiak vagyunk mások ügyes-bajos dolgaira. Ugyanakkor az emberiség történetének kezdeti időszakában az egyes személyek, kisebb közösségek életben maradása függött attól, hogy mennyire tájékozottak. Ez a tájékozódási kényszer jelentette a „hírszerzés” kezdetleges formáját.

A hírszerzés, felderítés, mint állami, kormányzati feladat az államigazgatási rendszerekben, a védelmi szektor részeként, titkosszolgálati tevékenységként működik általában, a másik titkosszolgálati szakág, az elhárítás mellett. Országonként eltérő, különböző szempontú munkamegosztások, szerveződések vannak még.

A hírszerzés és az elhárítás szakágakból a hírszerzéssel kívánok hangsúlyosabban foglalkozni, mert védelmi és érdekérvényesítési szerepe jobban érzékeltethető a rendelkezésre álló terjedelemben és időben.

A **hírszerzés** a titkosszolgálati tevékenység egyik alapvető szolgálati ága, amely külföldi, bizalmas politikai, gazdasági, technikai, tudományos, katonai híryananyagok, adatok, információk tervszerű gyűjtését, elemzését, értékelését végzi nyílt és titkosszolgálati erővel, eszközökkel, módszerekkel.¹

A hírszerzés hagyományosan polgári és katonai hírszerzésre tagolódik, melyből a katonai hírszerzést katonai felderítés megfogalmazásban használják általában.

(Az **elhárítás** az államnak a szuverenitását, gazdasági és honvédelmi erőit, alkotmányos rendjét sértő vagy veszélyeztető, leplezett hírszerző törekvéseknek, titkosszolgálati erővel, eszközökkel, módszerekkel való felderítése. Az elhárítás egyidős a hírszerzéssel, a modern időkig nem is különültek el egymástól, egységes szervezeteket alkottak. Az elhárítás története hírszerzés történetével azonos, ahol megjelentek a kémek, ott megjelent az elhárítás is.²)

Az 1990-es évektől, de különösen a XXI. század kezdetétől a **hírszerzés** illetve **felderítés** fogalmak helyett a rendszerszemléletű **információszerzés** (adatgyűjtés) és **feldolgozás** fejezi ki pontosabban a tevékenységet, hiszen az információs forradalom, az információs társadalmak, a hálózatközpontú információs hadviselés és átfogóan az **információ=hatalom** fogalmak, elvek, tények reális és meghatározó valósággá, versenytényezővé váltak.

Az információ az emberi szervezet egyik erőforrása, legáltalánosabb értelemben az objektív valóság visszatükröződése az emberi tudatban. Az **információ** éppen olyan főszerepet játszik a világban, mint az **anyag** és az **energia**. A világot alkotó rendszerek információs kapcsolatok révén szerveződnek egésszé. Alapvető különbség viszont, hogy az információra nem érvényesek az anyag- és energia megmaradási törvények, azaz megsemmisíthető és létrehozható.

A titkosszolgálati tevékenység és ezen belül a hírszerzés, felderítés is két fő erőforrással, eszközrendszerrel végezhető: emberi (**HUMINT=HUMAN INTELLIGENCE**) és/vagy technikai megoldásokkal (**SIGINT=SIGNAL INTELLIGENCE**). A történelem során a technikai és az emberi eszközök aránya is jelentősen megváltozott. Az emberiség történetének kezdetén az embereken volt a hangsúly, de ez a jelen időszakra a technikai eszközökre helyeződött át és ez várhatóan a jövőben még meghatározóbbá válik, ami természetes és jelentős hatással van az eredményességre. Ennek oka egyrészt az, hogy a technikai eszközök műszaki megoldásai rendkívül sok célra váltak alkalmassá (érzékelés, észlelés, pontosság, gyorsaság, feldolgozás, elemzés, kiértékelés, döntés előkészítés, stb), amire a közvetlen emberi (human) megoldások nem alkalmasak. Másrészt a human kockázatok jelentősen csökkenthetők a technikai megoldásokkal. A technikai megoldások előretörése és túlsúlya bizonyos fokig megtévesztő és elkényelmesítő, sőt megtévesztő is lehet. Ugyanis például a terrorizmus, az öngyilkos merényletek bebizonyították, hogy az egyes embercsoportok, az egyes emberek viselkedésében, gondolataiban, szándékaiban a technika, az infokommunikáció nem tud olvasni, ehhez meghatározóan a human hírszerzés a megoldás. Tehát a

közvetlen emberi hírszerzést, az ügynöki munkát, a beépítést, a hálózatépítést a **HUMINT** szerepét nem szabad elhanyagolni, sőt minél inkább rangján kell kezelni annak, aki eredményes kíván maradni a XXI. században is.

A nyílt forrású információ szerzés (**OSINT=Open Source INTelligence**), gyűjtés, elemzés nem tartozik alapvetően a hírszerzés-felderítés feladatkörébe, de felhasználása alapvető szükséglet.

3. A biztonság fogalmának megváltozása, szélesebb átfogása³

A biztonság a XXI. századra átfogó és összetett fogalommá illetve tényezővé vált, az évszázadokkal ezelőtti katonapolitikai biztonság fogalmának sokkal szélesebb körű értelmezésével, érvényesülésével: katonai, politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti, stb.

A biztonság összetevői, tágabb, átfogó értelmezése alatt a társadalmi (jogi, szociális), politikai (diplomáciai), gazdasági, környezeti (ökológiai), katonai, informatikai, pénzügyi, egészségügyi, belügyi biztonságot értik. A különböző összetevők sorrendjét alapvetően meghatározza az adott állam célja, illetve a történelmi környezet. Míg a hidegháborúban a katonai biztonság volt elsődleges, addig napjainkban elsősorban a politikai, gazdasági és környezeti biztonság elérése a fő cél.

A biztonság átfogó értelmezésével párhuzamosan bővült a biztonsági kockázatok köre is. A biztonságpolitikában a hagyományos nemzetállami szereplők mellett egyre nagyobb szerephez jutnak az ún. nem állami szereplők (nemzetközi szervezetek, multinacionális vállalatok, nem kormányzati szervezetek, valamint a nemzetközi bűnözői és terrorista csoportok).

Az átrendeződő nemzetközi rendszer sajátossága, hogy abban egyszerre vannak jelen a hagyományos biztonsági kockázatok és az új, gyakran globális megjelenésű vagy kiterjedésű fenyegetések. Az új típusú fenyegetések és kihívások változatosabbak, kevésbé láthatók és előre jelezhetők. Jellemző tendencia a külső és belső kockázati tényezők közötti határvonal elmosódása.⁴

4. A Globális Információs Társadalom, az információ = hatalom

Az információs társadalom elmélete szerint a társadalomban az információ előállítása, elosztása, terjesztése, használata és kezelése jelentős gazdasági, politikai és kulturális tevékenység. Ennek közgazdasági társfogalma a tudásgazdaság, amely szerint az értelem gazdasági hasznosításán keresztül érték jön létre. Ennek a társadalomtípusnak a sajátossága az információ-technológia központi szerepe a termelésben, a gazdaságban, a biztonságban és általában a társadalomban.⁵

Az információ korában a központi kormányok és elitek, a városi értelmiségi centrumok is elveszítik hatalmukat a média globalizálódásával szemben.

Mindennemű állami ellenőrzés hatástalan a hálózatokba szerveződő kommunikációra nézve, ezért a korszerű információtudományos szemlélet a kvázikaotikus társadalom, mint rendszer modellezésével, megértésével próbálkozik. A tisztességtelen előnyszerzés, a jogszerű, de erkölcsstelen spekuláció, ill. a bűnözés világméretű jelenléte a legfőbb veszélyei az internet által megtestesített paradigmának.⁶

Egy nemzetközi konferencia a Net kapcsán a fegyverek, technológiák, emberi szervek, gyermekek kereskedelmét, a bérgyilkosságot, rablást (műkincs, arany, elefántcsont stb.), kábítószer, prostitúciót, nem utolsósorban a veszélyes hulladékok eltüntetése típusú veszélyeket minősítve évi 750 Mrd USD illegális forgalomról számolt be a globális pénzügyi rendszer kapcsán. A legfontosabb hatások a nemzetállamok szempontjából három nagy csoportba rendezhetők. Egyrészt már az államhatalom legmagasabb szintjein is megjelenik a bűnözés (korrupció, befolyással visszaélés, illegális politikai finanszírozás, befolyásszervezés). Másrészt sok állam függőségbe került az árnyékgazdaság nemzetközi összefonódásai miatt (mint pl. az USA a dél-amerikai drokartellek, a fegyverkereskedelem; az európaiak az olasz vagy az orosz maffia terjeszkedésével). Harmadszor, de nem utoljára, az árnyékgazdaságból származó pénzek szabad áramlása manipulálja a nemzetközi politikát, destabilizálja az egyes nemzetállamokat, nemzetgazdaságokat (mint pl. a japán Yakuza befolyása Délkelet-Ázsiában). Ezért már minden felelős nemzetközi tényező megegyezik abban, hogy az elektronikus pénzügyi folyamatok ellenőrzése elengedhetetlen, a különféle bűnüldözési világkonferenciák pedig már régóta a globalizálódásról szólnak. Más típusú kihívás együttest jelent a nemzetállamok szempontjából a kölcsönös függőséggel járó második csoport, a katonai tömbök széthullása, két, majd egy

szuperhatalom kiemelkedése, s a köréje szerveződő országok kapcsolata, másrészt az új technológiák befolyása a hadviselésre; harmadrészt az emberiségre kifejtett hatások tudatosodása a kockázatkezelés, az információtudatosság terén. További elgondolkodtató hatásokat jelent a nemzetbiztonságban, hogy mindinkább függőségbe kerülnek államok a haditechnikai, technológiai szállítók, ill. a szükséges szakértő munkaerő terén. A katonai technológiák hihetetlenül gyors fejlődése aláássa az egyes országok biztonságát.⁷

4. A hírszerzés védelmi és érdekérvényesítési céljai a megelőzésben

A rendszerelvű világban, a nemzetközi szövetségekben-együttműködésekben, a nemzetállamokban, a cégekben-intézményekben, a családokban, az egyes emberek életében zajló folyamatok, események nagy része általában kiszámítható, tervezhető. Viszont van a folyamatoknak, eseményeknek egy kisebb, de közel sem elhanyagolható része, amelyeknek a kimenetele, végeredménye többváltozós vagy teljesen bizonytalan. Tudjuk, hogy a különböző rendszerek számára a **stabilitás, az egyensúly, a kiszámíthatóság, a biztonság** igen fontos, mivel ez jelentheti az **életképességet, a működőképességet, az eredményességet**. A folyamatok, tevékenységek, események prognosztizálhatóságának egyetlen eszköze a megfelelő **megelőzés, előkészítés és ellenőrzés**. A megelőzés, előkészítés és ellenőrzés a megfelelő információkon és ezek megfelelő feldolgozásán alapul. Az információkhoz pedig az információ észlelés-gyűjtés-szerzés, a hírszerzés illetve felderítés segítségével lehet hozzájutni.

A titkosszolgálati tevékenységnek és ezen belül a hírszerzésnek illetve a felderítésnek a szerepe, célja, végeredménye kettős: egyrészt **védelmi** másrészt **érdekérvényesítési**.

Ezt a kettős szerepet, célt a Magyar Nemzetbiztonsági Szolgálatokról szóló törvénynek az Információs Hivatal tevékenységéről szóló egyik pontja is jól példázta: „*megszerzi, elemzi, értékeli és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a nemzet biztonsága érdekében hasznosítható információkat, továbbá a Magyar Köztársaság érdekeinek érvényesítését szolgáló tevékenységet folytat*”. A tevékenység első része védelemről, míg az utolsó mondatrész már érdekérvényesítésről szól.

5. A titkosszolgálatok a védelmi struktúrák felértékelődő súlypontjai

A titkosszolgálatok a nemzetállamok legbensőbb, legérzékenyebb területi közé tartoznak. A nemzeti jelleg és vonatkozások dominanciája mellett a nemzetközi együttműködések (ENSZ, EBESZ, NATO, EU) is működnek, eltérő bipoláris és multipoláris aktivitással.

Az 1990 óta megváltozott szerkezetű és súlyozású biztonsági kihívások mind nagyobb mértékben a titkosszolgálati tevékenységek, illetékességek körébe tartoznak.

A régi kihívások egy része és az új kihívások nagy része a nemzetbiztonsági szolgálatok készségét, lehetőségeit, módszereit igénylik, egyrészt a kihívások kiszámíthatatlan jellege miatt, másrészt a nemzetközi együttműködést megvalósító partner titkosszolgálatok miatt is. A nemzetbiztonsági szolgálatoknak a szerepe a biztonsági kihívások szerkezete és jellege megváltozásának, arányeltolódásának alább kiemelt főbb jellemzői alapján meghatározóbb, mivel a hagyományos veszélyek helyét mindinkább a nemzetbiztonsági szolgálatok illetékességébe tartozó biztonsági kockázatok veszik át⁸:

- kiszámíthatatlanok és beláthatatlanok
- jelentős részük a normál, hétköznapi, polgári, bel- és külföldi folyamatokhoz, ügymenetekhez, érdekviszonyokhoz kapcsolódik, ezeken keresztül, ezek többszörös fedésével jelenik meg. A közvetlen érdekviszonyok, motivációk általában nem érzékelhetők közvetlenül és lappangóak illetve rejtőzködők.
- földrészeket, országokat átfogóan nemzetközi ügyek
- igen magas intelligencia- és tudásszinten jól kidolgozottak, előkészítették és szervezettek
- általában igen széles társadalmi és embercsoportokat foghatnak át: politikai, köz- és államigazgatási, védelmi, gazdasági-pénzügyi-banki, gazdasági társasági, kutatási, oktatási, kulturális, vallási, etnikai, szakmai, alvilági, stb.
- jelentős tőkefinanszírozással, háttérrel rendelkeznek, így a leghatékonyabb és legkorszerűbb tervezési, szervezési, technikai, végrehajtási és ellenőrzési módszerekkel, eszközökkel és

szakemberekkel dolgozhatnak, ideértve a titkosszolgálati eszközöket és módszereket is. Veszélyességük politikailag, társadalmilag, gazdaságilag igen jelentős.

- kezelésük (több)diplomás, (több)nyelv ismeretével rendelkező, speciális és nagy tapasztalátú szakértőket, titkosszolgálati módszereket és eszközöket valamint jelentős ráfordítást igényelnek rövid, közép és hosszútávon is.
- egyes ügyek megfelelő feldolgozása hónapokat, sőt éveket is igénybe vehet
- nemzetközi együttműködéseket igényelnek
- a nemzetbiztonsági szolgálatok egymás közötti, a magyar védelmi struktúráján belüli valamint a nemzetközi munkamegosztásban résztvevőkkel kapcsolatos viszonyában is az egyik legfontosabb szempont a belátható és a kevésbé belátható biztonsági kihívásoknak, valamint ezek prognosztizálható, dinamikus változásainak megfelelő, igen rugalmasan, gyorsan és jól szervezhető, reagáló, operatív működés, együttműködés minden érintett szervezettel és azok munkatársaival
- a kihívások, veszélyforrások hatásainak utókezelése helyett az **előjelzésre** és a **megelőzésre** kell a hangsúlyt fektetni, ami elsősorban a nemzetbiztonsági szolgálatokkal érhető el legcélszerűbben.

6. A NATO és az EU hírszerzése-felderítése röviden

A NATO minden olyan tevékenység során, ahol a NATO fegyveresen vesz részt, feladatának szerves részét képezi a felderítés-hírszerzés és elhárító tevékenység. Békében, válsághelyzetben és fegyveres konfliktus idején a felderítés végrehajtásának célja a politikai és katonai hatóságok támogatása, valamint a katonai hadműveletek tervezésének, végrehajtásának, támogatásának elősegítése. A NATO alapvetően a tagállamokra támaszkodik a felderítési adatok beszerzésében.

A NATO tagországok támogatják a szövetséges felderítő rendszert, az egyesített koalíciós törzsek mellé rendelt nemzeti információs csoportokkal (NIC), de emellett szükségesnek tartják autonóm, saját nemzeti alárendeltségben maradó felderítő erők működtetését is.

A NATO a válságkezelő és béketámogató műveletek felderítő támogatását az „integrált összadatforrású felderítő-hírszerző rendszerre” (Intelligence Surveillance Target Acquisition Reconnaissance – ISTAR) alapozza.

A béketámogató műveletek során az átfogó felderítő biztosítás nem nélkülözheti az elhárító (Counter Intelligence – CI) tevékenységet sem.

A **EURÓPAI UNIÓ** a felderítés területén, a NATO-hoz hasonlóan nem rendelkezik önálló hírszerző eszközökkel és szervezetekkel, így alapvetően a tagállamaira, a NATO-ra, az ENSZ-re, az EBESZ-re támaszkodik. Az Egyesített Helyzetelemző Központja (Joint Situation Centre – SITCEN) gyűjti a felderítési adatokat. Az EU Műhold Központ felé is (EU Satellite Centre – SATCEN) adhat rendelkezést adatok gyűjtésére a főtitkár, illetve a Politikai és Biztonsági Bizottság dönthet bizottság (fact-finding mission) helyszínre küldéséről, ami az EU sajátos információszerzési módszere.⁹ Az EU Katonai Törzs (EU Military Staff – EUMS) alárendeltségében lévő hírszerző osztály elemzi a válságkörzeteket.

IRODALOM

---

¹ Magyar Hadtudományi Lexikon

² Magyar Hadtudományi Lexikon

³ Várhalmi Miklós: Szabadság és Biztonság (www.varhalmi.hu)

⁴ Resperger István: Kockázatok, kihívások és fenyegetések a XXI. században

⁵ Molnár László: Az információs társadalom felé

⁶ Manuel Castells 1997 = Manuel Castells: The Information Age, II.k. Oxford, Blackwell

⁷ Csorba József: A globalizáció az információs társadalommal kapcsolatos információtudományos gondolkodásban

⁸ Várhalmi Miklós: A magyar Nemzetbiztonsági Szolgálatokról másként és mindenkinek, 2002, NOVISSIMA

⁹ Kis-Benedek József: A válságkezelő műveletek és a felderítés, MK KFH Felderítő Szemle II. évfolyam 4. szám, 2003. november